

BİLANÇOLARIN YENİDEN DEĞERLENMESİ

Rüştü ERİMEZ
Maliye Bakanlığı
Hesap Uzmanı

Para Değerindeki Değişmelerin Bilançolara Etkileri :

Bilanço, bir işletmenin belli bir tarihteki durumunu göstermeye yarayan bir belge olarak tanımlanır¹.

Bilindiği gibi, bilançolar bir değerlendirme işleminin ürünleridir. İşletmenin sahip bulunduğu varlıkların miktar itibarıyla tesbiti amacıyla güden envanter sonuçları, değerlendirme teorilerine göre ya da kanunların çizdiği çerçeve içinde, mahiyetlerine uygun olarak, değerlendirilmek suretiyle bilançoda gösterilirler.

Bu husus gözönünde tutularak, Vergi Usul Kanunumuzda bilanço, envanterde gösterilen kıymetlerin, tasnifli ve karşılıklı olarak değerleri itibarıyla, tertiblenmiş bir özetidir; şeklinde tanımlanmıştır.

Günümüzde benimsenmiş bulunan gelenek, muhasebe kayıtlarının kanuni para esasına göre tutulması biçiminde belirlenmiştir. Başka bir deyimle, işletme tarafından satın alınan ya da elden çıkarılan her bir iktisadi kıymet, o anda tedavülde bulunan kanuni para ile temsil edilen değeri ile muhasebeleştirilmektedir. Yani muhasebe tekniğine uygun olarak tutulan muhasebe, para değerinin sabit kaldığı teorisine dayanmakta, değişmeyen bir ölçü biriminin varlığı hakkındaki görüşler bütün muhasebe usullerinin temelini teşkil etmektedir².

Öte yandan, değerlendirme teorileri ve bu teorilerin etkisi ile kabul edilen kanun hükümleri, işletmenin sahip olduğu iktisadi kıymetlerin de-

1) J. Thielland : *Traité De Comptabilité Technique, Juridique, Economique* P. 659.

2) William A. Paton, Robert Dikson — Çeviren Mustafa Aysan: *Muhasebenin Temelleri* Sah. 897.

ğerlenmesinde, fiili maliyet esasının uygulanması yönünde gelişmiş, para değerinde meydana gelen değişimler pek nadir hallerde nazara alınan bir husus olarak kalmıştır. Fiili maliyet esasına göre, işletmenin mamelekine dahil bulunan bir iktisadî varlık, o günlük reel değeri ne olursa olsun, bazı istisnalar dışında, işletmeye malolduğu değer ile bilânçoya alınmaktadır. Bunun nedeni, gerçekleşme teorisi ile izah edilmektedir. Bu teoriye göre, faaliyet halindeki bir işletmede, defterlere kayıtlı ya da işletme bilânçosuna dahil bulunan bir iktisadî kıymet fiilen tasfiye edilmedikçe bu kıymetin değerinde meydana gelen artış ya da azalışı muhasebeleştirilmek bahis konusu olamaz. Zira fiilen tasfiye edilmedikçe, bir iktisadî kıymetin değerinde meydana gelen reel artışı tesbit etmek olanacağı yoktur.

Tarihin ilk devirlerindenberi, para birimlerinin devamlı olarak satınalma gücünden kaybettikleri bilinen bir gerçektir. Kâğıt para esasına geçilmesi değer azalışını hızlandırdığı gibi, son iki dünya savaşı da bu azalışı çok daha belirli bir hale getirmiştir. Para biriminin satınalma gücünün azalması sonucu, önceden belli bir para birimi ödemek suretiyle temin edilen bir iktisadî varlığın yenisini alabilmek için bugün ya da gelecekte daha fazla bir para birimi ödenmesi gerekecektir.

Bunun doğal sonucu ise, önceden belli bir para birimi ödemek suretiyle satınalman, bilânçoya dahil bir iktisadî kıymetin hali hazır değeri, kendisini temin için ödenen para miktarından daha yüksek bulunmaktadır.

Para değerindeki düşüşlerin ya da paranın satınalma gücündeki azalmaların, bilânço tekniği yönünden ortaya çıkardığı iki önemli sorun vardır.

— Bir veya farklı iki firmanın bilânçolarında yer alan iktisadî kıymetlerin değeri, birbirinden farklı satınalma gücüne sahip paralarla ifade edildiğinden, bu bilânçolar bir biri ile karşılaştırılmaz ve bunlar arasında kıyaslama yapılamaz.

— Yayınlanan geleneksel bilânçolar, bütünü ile kanunî para değerine dayandığından, paranın satınalma gücündeki değişimler dolayısıyla firmanın sahip bulunduğu varlıkların satınalma gücündeki değişmeyi yansıtamazlar³.

3) Ralph Dale Kennedy — Stewart Mc. Mullen — Çeviren Atilla Günenli : Finansal Durum Tabloları Sahife 525.

Yani kısaca ifade etmek istenirse bilançolar, farklı zamanlarda değişik satınalma gücüne sahip paralarla satın alınan iktisadî varlıkların toplu olarak gösterildiği belgeler olduğundan, para değerinde değişmeler olması halinde, gerçek durumu yansıtamazlar ve bunun sonucu olarak da hesap dönemi sonuçları gerçeğe uygun olmaktan uzaklaşır.

Yeniden Değerlemenin Mahiyeti ve Tanımı :

Yukarda açıklandığı üzere, uygulanmakta olan, geleneksel muhasebe tekniği icabı, yayınlanan bilançolar, farklı zamanlarda, değişik satınalma gücüne sahip para birimleri ile satın alınan iktisadî kıymetleri toplu olarak gösteren belgeler olduğundan, işletmenin halihazır durumunu yansıtamamaktadırlar. Yeniden değerlendirilmenin ilk hedefi, işletme bilançosunun, bu bilançonun düzenlendiği gündeki gerçek durumu göstermesini sağlamaktır.

Fakat gerçek durum nasıl bilinecektir?

Gerçeği öğrenmek, en basit şekilde, bilanço kalemlerinin, para bakımından, satınalma gücü aynı olan para birimine çevrilmesi ile mümkündür.

1957 yılının 1 TL. 1960 yılının 1 TL. na nazaran daha fazla bir satınalma gücüne sahiptir. Buna göre 1957 yılında satın alınan bir iktisadî kıymetin maliyeti, 1960 yılında aynı miktar parayı harcamak suretiyle satın alınan diğer bir iktisadî kıymetin maliyetinden farklıdır. Bu iki kıymetin maliyetleri toplamını bilançoda birlikte göstermek, bunların halihazır değeri yönünden, hiç bir şey ifade etmez. Bilançoya dahil iktisadî kıymetlerin değerleri arasındaki ilinti, bu değerlerin aynı satınalma gücüne sahip bir para birimi ile ifade edilmesi ile bilinebilir.

Bu ilinti ise bilanço kalemleri arasında ahengi sağlamak suretiyle kurulabilir. Ahengi sağlamak da bilançoya dahil iktisadî kıymetlerin, satınalma gücü aynı olan tek bir para birimi ile yeniden değerlendirilmesi ile kabildir.

İşte, işletme ekonomisi, muhasebe ve vergi hukukî alanlarında kullanılan yeniden değerlendirilme deyimi, işletme bilançolarında farklı satınalma gücüne sahip para birimleri ile gösterilen iktisadî kıymetlerin değerlerinin, günün koşullarına uygun olarak gösterilmesini sağlamak için başvurulan bir işlemi ifade eder.

Bu husus gözönünde tutularak, yeniden değerlemeyi şu suretle tanımlamak mümkündür.

Yeniden değerlendirme, satınalma gücü farklı para birimleri ile satın alınmış ya da edinilmiş bulunan, bilançoya dahil iktisadî kıymetlerin, satın alma gücü yönünden, tek bir para birimine çevrilmesi işlemidir.

Bu tanımdan anlaşılacağı gibi, yeniden değerlendirme, farklı zamanlarda, satınalma gücü değişik paralarla edinilmiş, bilançoya dahil iktisadî varlıkların hali hazır değerini tesbit etmek değil, sadece bilanço kalemlerinin para bakımından tek bir birime çevrilmesi işlemidir.

Bu genel tanımın yanında yeniden değerlemenin, işletmenin sahip olduğu varlıkların bilançonun düzenlendiği günün parası ile değerlendirilmesi olduğunu göstermek üzere yapılmış pek çok tanım vardır. Bunlardan en uygun bulduğumuz bir tanesini vererek konuya son verelim.

“Bilançoya dahil iktisadî kıymetlere ait değer ölçülerini birleştirmek ya da farklı tarihlerde satınalma gücü değişik paralarla edinilmiş varlıkların değerini bilançonun düzenlendiği gündeki para ile ifade etmektedir”⁴.

Yeniden Değerleme Metodları :

Evvvelce de belirtildiği üzere, yeniden değerlendirme, işletme bilançosuna dahil iktisadî kıymetlerin, değer itibarıyla satınalma gücü aynı olan bir para birimine çevrilmesi işlemi olarak tanımlandığı gibi, bilanço kalemlerinin hali hazır değerini tesbit etmek şeklinde de tanımlanmaktadır.

Güdülen amaca göre, bilançoların yeniden değerlendirilmesi başlıca üç şekilde yapılmaktadır.

I — Bilançoya dahil iktisadî kıymetlerin, bilançonun düzenlendiği tarihten önceki para değerine çevrilmesi;

II — Bilanço kalemlerinin, bilançonun düzenlendiği tarihteki para birimine çevrilmesi;

III — Maliyet bedeli ile düzenlenmiş bilançolar yanında, paranın satınalma gücüne göre düzenlenmiş, bilanço ve kâr ve zarar cetvelleri hazırlanması.

Bu üç yeniden değerlendirme metodunun mahiyetleri ile uygulama şekilleri aşağıdaki bahislerde, ana hatları ile açıklanmaya çalışılacaktır.

4) Rasim Saydar : Envanter ve bilanço.

I — BİLÂNÇONUN, TANZİMİNDEN ÖNCEKİ BİR PARA BİRİMİ İLE YENİDEN DEĞERLENMESİ :

İşletme bilânçosuna dahil iktisadî kıymetlerin, bilânçonun düzenlendiği tarihten önceki, satınalma gücü yüksek, bir para birimine çevrilmesi bu usulün esasını teşkil eder.

Geriye dönük yeniden değerlendirme metodu da (methode rétrograde) denilen bu usulde, satınalma gücü düşmüş bulunan kanunî para ile ifade edilen bilânço kalemleri değer itibarıyla, ya değeri sabit bir para birimine ya da belli bir tarihteki para birimine çevrilir. Bu çevirme işinde iki usul uygulanmaktadır.

A — Altın paraya çevirme,

B — Temel paraya çevirme.

Bu yeniden değerlendirme metodunun özelliği, defter kayıtlarının kanunî para üzerinden yürütülmesi, sadece dönem sonunda kanunî para üzerinden düzenlenmiş bulunan bilânçonun muhasebe dışı bir yeniden değerlendirme işlemine tâbi tutulmasıdır. Bu metod, muhasebe kayıtlarının yeniden değerlendirme sonuçlarına göre düzeltilmesi şeklinde yürütülemez. Bununla beraber ek bir muhasebe tutmak suretiyle değerlendirme sonuçlarının muhasebeleştirilmesi yoluna gidilebilir.

Bu hususu kısaca işaret ettikten sonra bu methodda uygulanan yeniden değerlendirme usullerini ele alabiliriz.

A — Altın paraya çevirme :

Altın esasına göre düzenlenmiş bilânço değimi, kanunî para üzerinden düzenlenmiş bir bilânçoya dahil iktisadî kıymetlerin değerlerinin altın para ile ifade edilmesi anlamına gelir.

Altın para sisteminden kâğıt para sistemine geçildiği sıralarda üzerinde çok konuşulan bu usul günümüzde değerini tamamen yitirmiştir. Bu bakımdan üzerinde fazla durulmamıştır.

B — Temel paraya çevirme :

a — Mahiyeti :

Kanunî para ile düzenlenmiş bulunan bir bilânçonun, düzenlendiği dönemden önceki herhangi bir tarihe ait kanunî para birimi ile yeniden değerlendirilmesi bu usulün esasını teşkil eder.

Bu yeniden değerlendirme usulü iki şekilde uygulanmaktadır.

- 1 — Belli bir tarihteki para birimine çevirme;
- 2 — Bir önceki dönemin sonundaki para birimine çevirme.

Birinci şekilde her yıl düzenlenen bilanço belli bir tarihteki para birimine çevrilir. Bu şekilde değerlemeye esas alınan dönem sabittir.

İkinci şekilde ise her yılın bilançosu bir önceki dönemin para birimine çevrilir. Bu sebeple de bu değerlendirme şekline göre yeniden değerlendirme işlemine tâbi tutulan bilançoları birbiri ile kıyaslama olanağı yoktur.

b — Uygulama şekli :

Temel paraya çevirme usulünün uygulanmasında bilançoya dahil iktisadî kıymet kategorileri farklılık arz etmektedir. Bu bakımdan çevirme işlemi kıymet kategorilerine göre değişmektedir.

1 — **Mevcutlar ve alacaklar :**

Kanunî para ile düzenlenmiş bir bilançonun daha önceki herhangi bir döneme ait temel bir kanunî paraya çevrilmesi işlemi yapılırken, bilançoya dahil mevcut ve alacakların, para yönünden iki kategoriye ayrıldığı gözden uzak tutulmamalıdır.

Kasa mevcutları, stoklar, alacak ve borçlar gibi, bir kısım bilanço kalemlerinin hali hazır değerleri, satılma gücü düşük bulunan, bilançonun düzenlendiği günün para değerine eşit olduğu halde, sabit kıymetler ve bir kısım stoklar gibi, bazı bilanço kalemlerinin değerleri kanunî para değerinden farklıdır.

Birinci kategoriye dahil bulunan iktisadî kıymetlerin değerlerinin temel paraya çevrilmesi için tesbit edilen katsayı ile çarpılması yeterli olduğu halde, ikincilerin temel paraya çevrilmesi için edinildikleri yıllara ait katsayılarla çarpılması gerekmektedir.

2 — **İşletme sermayesi :**

İşletme sermayesi de temel paraya göre değerlendirilir. Özellikle sonradan yapılan sermaye arttırmalarının, ödendikleri tarihler için tesbit edilen katsayılarla çarpılması zorunluğu vardır.

3 — Amortisman ve karşılıklar :

Temel para birimine çevirme usulünde birikmiş amortismanların temel paraya çevrilmesi bahis konusu değildir. Amortisman sabit kıymetin yeni değeri üzerinden yeniden hesaplanır.

4 — Yedek akçeler :

Yeniden değerlemenin yapıldığı tarihe kadar ayrılmış bulunan yedek akçeler, ayrıldıkları yılların katsayıları ile çarpılmak suretiyle yeniden değerlemeye tâbi tutulabilirse de bu değerlemenin pratik hiç bir faydası yoktur⁵.

Bilindiği gibi, yedek akçeler dönem kârından ayrılmaktadır. Kabul etmek gerekir ki, para değerinin düştüğü dönemlerde, kanunî para ile tutulan muhasebede kârlar kısmen veya tamamen fiktiftir. Kârlar fiktif olunca bu kârlardan ayrılan yedek akçeler de zorunlu olarak fiktif olacaktır.

Binaenaleyh, yedek akçenin yeniden değerlendirilmesi hesapları karıştırmaktan öte bir yarar sağlamıyacaktır. Diğer bilânço kalemlerinin değerlendirilme işlemine tâbi tutulması sonucu, ortaya bir değer artışı çıkarsa bu değer artışını yedek akçe olarak kabul etmek mümkündür. Aksi halde yani değer artışının ortaya çıkmadığı durumlarda yedek akçenin varlığından bahsedilemez⁶.

5 — Sonuç hesapları :

Bilindiği gibi, dönem sonucu, dönem başı ve dönem sonu bilânçolarının kıyaslanması suretiyle bulunur. Bu bakımdan kanunî para üzerinden düzenlenmiş bir bilânçoda görülen kâr veya zarar kalemini katsayı tatbiki suretiyle temel paraya çevirmek bir şey ifade etmez. Gerçek kazancın tesbiti için iki yol vardır. Bunlardan birincisi dönem başı ve dönem sonu bilânçolarını temel paraya çevirerek iki bilânçoyu kıyaslamak, ikincisi de temel paraya çevirmede tek katsayı usulünü uygulamaktır.

Konuya son vermeden belirtelim ki, bilânçoların satınalma gücü yüksek bulunan daha önceki bir para birimine çevrilmesi usulü, bugün için

5) Florimont Dufour : Bu konuda çeşitli örnekler vererek durum açıklamıştır.

6) J. Thieland : adı geçen eser page 728.

modası geçmiş bir usuldür. Günümüzde yeniden değerlendirme denilince, bilançoların düzenlendikleri günün parası ile yeniden değerlendirilmesi usulü anlaşılmaktadır.

II — BİLANÇONUN, DÜZENLENDİĞİ TARİHTEKİ PARA İLE YENİDEN DEĞERLENMESİ :

A — M a h i y e t i :

Bazı yazar ve hukukçular, bilançoların satınalma gücü yüksek olan para ile değerlendirilmesi yerine, satınalma gücü düşmüş bulunan, bilançonun düzenlendiği günün geçerli parası ile değerlendirilmesinin daha uygun olduğu görüşünü savunmaktadırlar.

Bunlara göre, altın veya temel para esasından bilanço düzenlemek, işletmenin gerçek durumunu yansıtmayan bilanço gene gerçek durumu yansıtmayan başka bir temele oturtmaktır. Buna karşılık, bilançoya dahil iktisadî kıymetlerin bilançonun düzenlendiği gündeki para değeri ile değerlendirilmesi halinde, bilanço bu kıymetlerin hali hazır değerini veren bir belge olarak ortaya çıkmakta ve işletmenin gerçek durumunu göstermektedir.

Bu görüşün ışığı altında, geriye dönük metod değerini tamamen yitirmiş ve uygulanmasından vazgeçilmiştir. Bugün yeniden değerlendirme denilince akla gelen değerlendirme metodu, bilançoların düzenlendiği günün para birimi ile değerlendirilmesi metodudur.

Bu metodun esas, çeşitli tarihlerde, satınalma gücü farklı para birimleri ile satın alınan ya da edinilen, bilançoya dahil iktisadî kıymetlerin, değer itibarıyla, bilançonun düzenlendiği günün para birimi ile ifade edilmesidir.

Satınalma gücü yüksek bir para ile alınan bir iktisadî kıymetin satınalma gücü düşük bir para birimine çevrilmesi halinde, para değerinin düşmesinden doğan bir değer artışı ortaya çıkacaktır. Bu ise işletmenin nominal sermayesini arttıran bir unsurdur.

Bilançoların düzenlendikleri günün parası ile yeniden değerlendirmesine karşı olanlar, bu durumu ileri sürerek yeniden değerlendirmeye itiraz etmektedirler. Bunlara göre yeniden değerlendirme, yeni bir sermaye yatırımı yapılmaksızın işletme sermayesinin artması sonucunu doğuran bir işlem olduğundan, yeni bir sermaye yatırımı olmadıkça sermaye arttırılmaz kaidesi gereğince yeniden değerlendirme yapılamaz.

Yeniden değerlemeyi savunanlar, yeniden değerlemenin bir sermaye artışı doğurmadığını, değerlendirme sonucu meydana gelen değer artışının para değerindeki düşüklüğe tekabül eden bir unsur olduğunu ileri sürmektedirler.

Fransa'da uygulama alanına konulan yeniden değerlendirme ile ilgili 15 Ağustos 1945 tarihli kararnamede, değer artışının yeniden değerlendirme özel yedek akçesi olarak adlandırılmasını eleştirirken L. Batardon⁷ yeniden değerlendirme özel yedek akçesinin hukukî bünyesi başlığı altında şunları yazmaktadır.

"15 Ağustos 1945 tarihli kararnamenin gerçeğe uymadığı meydandadır. Burada gerçek anlamda bir yedek akçeden bahsedilemez.

Bu bilânço kalemini teşkil için, bilânçoya dahil iktisadî kıymetlerin maliyet veya alış bedeline, fiatlar genel seviyesindeki yükselişe eşit bir katsayı uygulanmıştır. Başka bir deyimle, prensip olarak iktisadî kıymetlerin değeri, bunların edinildiği tarihten sonra para değerinde meydana gelen düşüşler hesaba katılmak suretiyle, hali hazır değerine çevrilmiştir.

Bu ise işletme sermayesinin, aktif kıymetlerin değerinde meydana gelen nominal artışla, ahenkleştirilmesinden başka bir şey değildir."

B — A m a c ı :

Yeniden değerlemenin gereğini savunanlara göre, paranın satınalma gücünde meydana gelen azalmanın yahutta başka bir deyimle fiatlar genel seviyesindeki yükselmelerin bilânçolar üzerindeki etkisini ortadan kaldırmayı hedef olarak alan yeniden değerlemenin amaçlarını başlıca iki noktada toplamak mümkündür.

1 — İşletme bilânçolarına dahil iktisadî kıymetlerin günün değerine çevrilmesi suretiyle, her yıl gerçeğe uygun sonuçlar tesbit etmek ve işletmeler arasında, değer ve gelir ölçüleri bakımından kıyaslama yapılması olanağını elde etmek;

2 — İşletme sermayesinin kâr dağıtımını ve aşırı vergilemelerden korumak suretiyle işletmenin, zaafa uğramadan faaliyetine devamını sağlamak⁸.

7) Leon Batardon : L. Inventaire et le bilan page 469.

8) İktisadî Devlet Teşekküllerini yeniden Düzenleme Komisyonu Raporu Sahife 15.

Bu görüşü savunanlara göre, fiatlar genel seviyesindeki yükselmeler sebebiyle, değeri artan işletme, araçları, klâsik usulde düşük değer üzerinden amortismanına tâbi tutulduğundan dönem kazancı yüksek olarak tesbit edilmekte ve bu hal bir taraftan fuzulî kâr dağıtımına yol açarken öte taraftan da aşırı vergilemeye sebep olmaktadır. Ayrıca işletme gereği kadar amortisman ayıramadığı için de sabit kıymetlerin yenilenmesine yetecek kadar fon birikmesi imkânı ortadan kalkmaktadır.

Bir bakıma çok haklı tarafları bulunan bu görüşün eleştirilmesi daha ilerde ele alınacaktır.

C — F a y d a v e S a k ı n c a l a r ı :

Bilânçoların, düzenlendikleri günün para birimi ile yeniden değerlendirilmesinin fayda ve sakıncaları konusunda çok şeyler söylenmiştir.

Biz burada, yeniden değerlendirme taraflarının fayda ve sakıncaları konusundaki görüşleri ile karşı tezi savunanların görüşlerini özetleyeceğiz.

a — Yeniden değerlemenin faydaları :

Yeniden değerlemenin faydalarını üç noktada toplamak mümkündür.

1 — Bilânçoların homojen hale getirilmesi suretiyle birbirleri ile kıyaslanmasını sağlamak;

2 — Bilânçodan içtenliğini (samimiyet) sağlamak;

3 — Amortismanları düzeltmek.

1 — Bir işletmenin veya farklı iki işletmenin bilânçolarını kıyaslamak :

Evelce de değinildiği üzere, geleneksel muhasebe tekniği icabı bilânçolar, bütünü ile kanunî para üzerinden düzenlendiklerinden, paranın değerindeki değişimler sonucu, işletmenin sahip olduğu varlıkların satınalma günündeki değişimleri yansıtmamaktadırlar.

Bunun doğal sonucu olarak da, bir işletmenin iki bilânçosunda ya da farklı iki işletmenin bilânçolarında yer alan iktisadî kıymetler farklı satınalma gücüne sahip paralarla ifade edildiklerinden, bilânçoların bir-biri ile karşılaştırılması ve kıyaslanması mümkün olmamaktadır. Analizci bakımından özellikle can sıkıcı olan nokta budur.

Bu durumu ortadan kaldırmak için, bilânçoların aynı satınalma gücüne sahip bir para birimi ile yeniden değerlendirilmesi zorunluğuna vardır.

Bu görüşe karşı Amerikan Yeminli Muhasipler Cemiyeti ile, Amerikan Esham ve Tahvilât Komisyonunun cevapları aşağıda özetlenmiştir :

“Bilânço ve kâr ve zarar cetvelini inceleyenler, paranın satınalma gücündeki dalgalanmaların etkisini dikkate alarak, yorumlarında kullanabilirler. Fiatlar genel seviyesindeki önemlice ve devamlı değişme, varlıkların maliyetini raporlayan tablolardan faydalanmayı azaltabilir. Bununla beraber, son yıllardaki fiat dalgalanmaları maliyetin terki için yeter bir sebep değildir”⁹.

Aynı konuda Amerikan Muhasebeciler Cemiyetinin standartlarla ilgili komitesinin görüşü şöyledir :

“Alışagelmış uygulama ticarî hayat, hukukî muhafiller ve kamuoyunda köklü bir şekilde tutulmuşlardır.

— Sorunun önemi mubalâğalı şekilde yansıtılmaktadır.

— Para değerindeki dalgalanmalar kısmen diğer faktörlerle giderilmektedir. Herkesce desteklenmeyen herhangi bir değişiklik, uygulamada usulsüzlük ve karışıklığa yol açacaktır.”

“Ortada bir problem var, fakat bu problemi muhasebe halledemez. Teklif edilen usuller muhasebe prensiplerini çığnemektedir. Bu usullerin henüz tam anlamı ile, mükemmel olduğu iddia edilemez. Harekete geçebilmek için bunların daha iyi ve kabul edilebilir hale gelmesini beklemek lâzımdır”¹⁰.

Dinamik bilânço tarafları bilânço, işletmenin servet durumunu göstermekten çok, hesap dönemi sonuçlarını tesbite yarayan bir belge olarak kabul ettiklerinden ve sabit kıymetlerin maliyet bedeli üzerinden amortismanı tâbi tutulması görüşünde olduklarından yeniden değerlemeyi önemli bir problem olarak, kabul etmemektedirler.

Bilânçoların analizine gelince, bize göre bilânçoların bir analizci tarafından incelenerek sonucunun tesbit edilmesi için, yeniden değerlendirilmesi şart değildir. Analizcinin, bir uzman olarak görevi, üzerinde çalıştığı işletmenin gerçek durumunu ortaya çıkartmak ve ayrıntıları ile belirtmektir. Bunu yapabilmek için bilânço, dahil iktisadî varlıkların kayıtlı maliyetlerini, fiatları genel seviyesindeki değişimleri de gözönünde tutarak, araştırmak ve gereğinde hali hazır değeri tesbit etmek zorundadır.

9) Ralph Dale Kennedy, Stewart Y. Mc. Mullen : Adı geçen eser sahife 531.

10) Ralph D. Kennedy, Stewart Y. Mc. Mullen : Aynı eser Sah. 529

Kaldı ki, analizci için, yeniden değerlendirilmiş bilânçolar büyük bir önem taşımazlar. Böyle bir bilânço-yu analize tâbi tutarken de o gene, gerçekleri araştırmak işletmenin içinde bulunduğu gerçek ve fiilî durumu ortaya koymak için çaba sarfedecektir.

Görülüyor ki, yeniden değerlendirme bilânçolarının analizi yönünden hemen hiç bir yarar sağlamamaktadır. Bu olsa olsa iki bilânçonun kıyaslanması yönünden faydalı olabilir. Ancak, sırf bir işletmeye ait iki bilânço-yu, ya da farklı işletmelerin bilânçolarını kıyaslamak için, bir çok karışık işlemlerin yapılmasını gerektiren, yeniden değerlendirme yoluna gitmek pek akıllıca bir iş sayılmasa gerektir.

2 — Bilânçonun içtenliğini sağlamak :

Yeniden değerlendirme taraflıları, bilânço-yu dahil iktisadî kıymetlerin değerlerinin, satınalma gücü yönünden tek bir para birime çevrilmesinin bilânçonun samimiyetini sağladığını iddia etmektedirler.

Yeniden değerlemeye karşı olanlar bu noktaya da cevap vermektedirler. Profesör Hamel¹¹ bu konuda şunları yazmaktadır:

“Bilânçonun içtenliği nedir?

Bu, farklı elemanların bilânçoda gösterilen değeri ile gerçek değerleri arasındaki uygunluk mudur? Fakat bu uygunluk gerçekleşmeyeceği gibi, uygulamacılar ve iş adamları tarafından da hiç bir zaman aranan bir husus değildir.

Bu uygunluk gerçekleşemez. Çünkü, faaliyet halindeki bir işletmenin bilânçosu bir tasfiye bilânçosu değildir. Bu bilânço-yu dahil aktif elemanlar gerçekleşme değerinden tamamen farklı bir değere sahiptirler.”

Biz de profesör Hamel ile aynı görüşteyiz. Bir bilânço-yu dahil iktisadî kıymetlerin, para değerindeki düşüşler ölçü olarak alınmak suretiyle, o bilânçonun düzenlendiği gündeki para birimi ile yeniden değerlendirilmiş olması, bilânçonun içtenliği yönünden hiç bir şey ifade etmemektedir.

Bu çeşit yeniden değerlemelerde, iktisadî kıymetlerin değerini tâyin eden pek çok faktör hesaba katılmamakta, sadece paranın satınalma gücünde müşahade edilen azalmalar nazara alınmaktadır. Örneğin, bu de-

11) Hammel : la réévaluation des bilans pages 31-32.

ğerleme usulünde modası geçtiği için iktisadî değerinden büyük bir kısmını kaybetmiş bir makine, eski değerine katsayılar uygulanmak suretiyle, hali hazır değerinin çok üstünde bir değerle değerlendirilebilir. Böyle bir durumda yayınlanan bilânçonun samimiyetinden bahsedilebilir mi?

Her ne kadar yeniden değerlendirme taraflıları, “bilânçolarda para birliğinin sağlanması bilânçonun samimiyeti için gerekli, hiç değilse kâfidir.”¹² demektedirler de, biz bu görüşe katılamamaktayız.

3 — Amortismanların ayarlanmasını mümkün kılmak :

Evvelce de değinildiği üzere, fiatlar genel seviyesindeki değişmeler en çok, işletme bilânçolarına dahil sabit varlıkları etkilemektedir. Paranın satınalma gücünün düştüğü dönemlerde işletmede uzunca bir süre kullanılan sabit kıymetlerin halihazır değeri işletmeye mal oldukları, bilânço-ya kayıtlı, değerini üstüne çıkmaktadır. Yeniden değerlendirme taraflıları bu gerçeğe dayanarak, işletmede kullanılan sabit kıymetleri, aldıkları, ya da edinildikleri tarihte işletmeye mal olduğu değer üzerinden amortismanına tâbi tutmanın, maliyeti yüksek olan bir kıymeti düşük bedel üzerinden amortismanına tâbi tutmak olduğunu ileri sürmektedirler. Bunlara göre, fiilî değeri yüksek olan bir sabit kıymetin düşük değer üzerinden amortismanına tâbi tutulması sonucu, kullanmadan doğan değer kaybı, olduğundan daha düşük olarak, giderler, ya da maliyet masrafları arasına yazılmakta ve bu suretle dönem kazancı gerçek kazancın üstünde görülmektedir. Bu ise işletme sermayesinin kâr adı altında, ortaklara dağıtılması ve fazulen vergilendirilmesi sonucunu doğurmaktadır. İşletme sermayesinin kâr adı altında dağıtılmasını ve bu yolla tüketime harcanmasını önleyebilmek için, sabit kıymetlerin, defterlerde kayıtlı tarihî maliyetleri üzerinden değil, halihazır değerleri üzerinden amortismanına tâbi tutulması lâzımdır. Amortismanları, sabit kıymetlerin, gerçek değeri üzerinden, ayrılması ise bu varlıkların yeniden değerlemeye tâbi tutulması ile kâbidir. Binaenaleyh, yeniden değerlendirme amortismanlarının gerçek miktarı ile ayrılmasını sağlayan bir müessesedir.

Öte taraftan, fiat artışlarının iktisadî büyüme yönünden inceleyenler çoğunlukla şu görüşe varmaktadırlar :

“İnsan yapısı olan sermaye malları, kullanma neticesinde yıpranıp aşındığından, bunların yerine yenisini koymak ve bu suretle üretim gü-

12) J. Thielland : Adı geçen eser Sah. 745.

ciünü muhafaza etmek gerekmektedir. Fiatlar genel seviyesindeki kuvvetli artışlar sonucunda, sermaye mallarının yenilenmesi için ayrılan fonların satılma gücü düşer. Mevcut fonlarla, aşınan veya yıpranan kısma yerine yenisini almak mümkün olamayacağından, sermaye tüketimine gidilmiş olur. Bu hal toplumun sermaye teçhizatı stoklarını azaltarak genel üretim gücünü zayıflatır. Bunu önlemek için işletmeler amorsitsman fonlarına ilâveten kendi tasarruflarını da kullanarak teçhizatı yenilemeğe çalışırlar. Kendi tasarrufu olmayan işletmeler sermaye piyasası, ya da yatırım bankaları yoluyla toplumun tasarruflarının bir kısmını borç alır, yatırıma yönelirler. Böylece sermaye birikimini sağlaması umulan millî tasarruf, kuvvetli fiat artışı yüzünden, sadece aşınma ve yıpranmayı karşılayabilir. Onun içindir ki, kuvvetli bir enflâsyondan kurtulmuş ülkelerde, yeniden değerlendirme sermaye birikimini hızlandırıp iktisadî kalkınmayı kuvvetlendirebilir”¹³.

Karşı tezi savunanların bu konudaki görüşleri şu suretle özetlenebilir :

Schmalenbach¹⁴, bu hususta şunları yazmaktadır :

“Amortisman belli bir tarihte yapılmış toplu harcamaların, ilgili yılların faaliyetlerine dağıtılması olduğuna göre, ayrılacak amortismanlar toplamının bu harcamaların tutarından az veya çok olması bahis konusu olmamak lâzımdır.

Çok defa tekrarlandığı gibi amortisman, eskiyen, ya da başka nedenlerle hizmet dışına çıkan sabit kıymetlerin yerine yenisini koymak üzere ayrılmış fonlar değil, bir faaliyet dönemi zarfında sabit kıymetlerde meydana gelen değer kaybını karşılamak üzere ayrılmış meblâğlardır. Esasen uygulamalar göstermektedir ki, hizmet dışına çıkarılan makine veya tesisatın yerine aynı model ve kapasitede bir yenisini koymak daima imkânsızdır. Öte yandan, sabit kıymetlerde her zaman değer artışı olmaz. Özellikle teknik gelişmeler icabı aynı işi görecektir sabit kıymetlerin değeri düşmüş te olabilir. Bu takdirde mevcut sabit kıymetlerin maliyet bedelinden daha düşük bir bedel üzerinden amortismanı tâbi tutulması mı lâzımdır? Örneğin bundan on yıl önce 1 ton çimento üretebilmek için 21 dolarlık yatırım yapmak gerekirken bugün aynı miktar çimentoyu üretebilmek için 14 dolarlık yatırım kâfi gelmektedir.”

13) A. Kızılcıbay : İktisadî Devlet Teşekkülleri ile bilânço esasına göre defter tutan özel işletmelerde yeniden değerlendirme hk. rapor sahife 40.

14) Schmalenbach : Le bilan Dynamique .

Prof. Hamel ise şunları yazmaktadır¹⁵ : “Yeniden değerlemenin amortismanları arttırdığı inkâr edilemeyecek bir gerçek olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak şurası muhakkaktır ki, amortismanları ayarlamak iyi bir sonuç alınmasına bağlıdır. Bu ise durumu sağlam, rantabilitesi yüksek işletmeler için bahis konusudur. Aksine belli bir seviyenin üstünde kâr gerçekleştiremeyen işletmeler için, amortismanları yükseltmek tehlikelidir.”

Biz de, Schmalenbach'ın görüşüne uygun olarak, amortismanların fiilen ihtiyar edilen sabit kıymet maliyeti üzerinden ayrılması ve işletme kârının buna göre hesaplanması gerektiği kanısındayız. Ancak bu, işletmenin ilerdeki gelişmesi için yeni fonlar ayırmasına engel değildir. İşletme, satış ve sürüm imkânları ölçüsünde, dağıtılacak kârları ayarlamakta tamamen serbesttir. Fakat, fiilî maliyetin üstünde marotisman ayırması işletmecilik prensipleri ile bağdaşamaz.

Amortismanlar, bir bakıma idame yatırımlarını karşılayabilecek fonlar olarak kabul edilse bile, hiç bir zaman otofinansman kaynağı olarak kabul edilemezler. Bu tarz görüş amortismanın taibatına aykırıdır. Hele işletmenin zararlı olduğu dönemlerde ayrılan amortismanlar bahis konusu olduğunda durum daha açık olarak ortaya çıkar.

İşletmenin gelişmesini, yatırımların yenilenmesini hedef tutan münzam fonları, değer düşüklüğünü karşılamak amacı ile ayrılan amortismanlardan ayrı mütalâa etmek lâzımdır. Sabit kıymetlerin yıpranma ve aşınma oranlarını aşan amortismanlar, amortismanlar arasında değil, yedek akçeler arasında yer alırlar.

Öte yandan, işletmeler tek tek ele alındığında, yeniden değerlemenin amortisman yolu ile yeni fonlar yarattığı görüşü doğrudur. Ancak sorun makro açıdan ele alındığında aynı sonuca ulaşmak her zaman için mümkün değildir. Evvelce de değinildiği üzere, işletmelerin amortisman yolu ile fonlar tesis edebilmeleri, her şeyden önce sonuçların müsait olmasına bağlıdır. Kaldı ki, millî gelir yönünden, münferit işletmelerin amortisman ayırıp ayırmamalarının önemi bulunmadığı gibi, çok amortisman ayırmalarının da önemi yoktur. Tasarruflar için de aynı şeyleri söylemek mümkündür. Yatırımlar millî gelirden sağlanan tasarruflarla gerçekleştirildiğine göre, bunun işletmelerin tasarrufları ile gerçekleştirilmesi ile diğer tasarruflarla gerçekleştirilmesi arasında, millî ekonomi bakımından bir fark olmasa gerektir. Bununla beraber, zorunlu tasarrufla-

15) Hamel : adı geçen eser pages 31-32.

rın sermaye birikimi ve yatırımlar üzerinde bir dereceye kadar etkili olduğunu inkâr etmek mümkün değildir. Fakat zorunlu tasarruf sağlamanın tek yolu olarak da yeniden değerlemeyi göstermek hatalı olur. Bu karışık ve güç işlem yerine, daha başka yollarla da işletme içi tasarruf sağlamak kâbilirdir.

Amortismanların, işletmede kullanılan sabit varlıkların reel değeri yerine tarihi veya giriş maliyeti üzerinden ayrılmasının, işletme sermayesinin vergi ve kâr payı olarak tüketime gitmesi sonucunu doğurduğu iddiasına gelince, her kâr payının tüketime harcandığını iddia etmek mümkün olmadığı gibi, vergileri de tüketim harcamalarına giden gelir çilemi olarak kabul etmek kâbil değildir.

Günümüzün Devleti aldığı vergileri cârî tüketim harcamalarına tahsis eden jandarına Devlet değildir. Modern Devlet, vergi gelirinin büyük bir kısmını yatırımlara, özellikle alt yapı yatırımlarına harcadığına göre, vergi olarak alınan gelir dilimlerinin yatırım dışı kaldığı, makro açıdan doğru değildir. Hattâ plânlı ekonomilerde vergi yolu ile alınan gelir dilimlerinin, millî ekonomi bakımından, faydalı yatırımlara harcandığını savunmak mümkündür.

Sonuç olarak belirtmek gerekirse, savunmalara rağmen, sırf amortismanları arttırmak ve dolayısıyla bir vergi avantajı sağlamak amacıyla yeniden edeğerlemenin, millî ekonomi yönünden, iddia edildiği kadar zorunlu olmadığı söylenebilir.

Kaldı ki evvelce de belirtildiği üzere, hukukî muhafiller ve iş çevreleri, yeniden değerlemeyi lüzumlu olarak görmemektedirler.

b — Yeniden değerlemenin sakıncaları :

Yeniden değerlemenin sakıncaları iki noktada toplanmaktadır.

1 — Borsa spekülasyonunu harekete geçirmek;

2 — İşletmenin borçlarının da yeniden değerlenmesi talebini doğurmak.

1 — **Borsa spekülasyonunu harekete geçirme tehlikesi :**

Hamel, Spekülasyon tehlikesini şu şekilde açıklamaktadır¹⁶ :

16) Hamel : adı geçen eser sah. 19.

“Aktiflerin yeniden değerlendirilmesinin, borsa spekülasyonlarını harekete geçirmesi bakımından, ihmal edilemeyecek bir tehlike teşkil ettiğine işaret etmek lâzımdır. Bilânçosunu yeniden değerleyen bir işletmenin yeni bilânçosunu gören halk, bu işletmenin durumunun iyi olduğu kamısına kapılarak, hisse senetlerine hücum edebilir.”

“Öte taraftan, kasıtlı hareket eden bazı iş adamları yeniden değerlemeyi spekülasyon aracı olarak kullanabilir. Örneğin, bir iş adamı bir işletmeyi ele geçirdikten sonra bu işletmenin bilânçosunu yeniden değerlemeye tâbi tutarak hisse senetlerini yüksek değerle satmak için rekâm yapabilir.”

Gerçek payı bulunmakla beraber, bugün bu tehlike pek azalmıştır.

2 — Alacaklıların, alacaklarının da yeniden değerlendirilmesini talep etme tehlikesi :

Yeniden değerlemenin sakıncalarından en önemlisi işletmeye uzun vâdeli kredi veren yatırım ve finansman bankaları ile obligasyon sahiplerinin alacaklarının yeniden değerlendirilme işlemine tâbi tutulmasını talep etmelerine yol açması ihtimalidir.

Kısa vâdeli borçlar bir tarafa bırakılsa bile, uzun vâdeli borçlar bakımından bu husus önem arz etmektedir.

Gerçekten, işletmeye yatırım kredisi veren bir yatırım bankası haklı olarak şu görüşü ileri sürebilir : Bilânçosu yeniden değerlendirilme işlemine tâbi tutulan işletme, sabit kıymetlerinden büyük bir kısmını benim verdiğim kredi ile temin etmiştir. Madem ki paranın satınalma gücünde değişme vardır. O halde benim işletmeye verdiğim paranın satınalma gücü krediyi verdiğim tarihte geçerli olan para biriminin satınalma gücüne eşittir. Binaenaleyh, eğer yeniden değerlendirilme bahis konusu olacaksa, benim verdiğim kredinin de satınalma gücüne göre yeniden değerlendirilmesi lâzımdır. Bu haklı talebe tatmin edici bir cevabı bulmak pek kolay olmasa gerektir. Her ne kadar kamu düzeni bakımından, borçların vâdesi geldiği gündeki kanunî para üzerinden ödenmesi zorunluğu ileri sürülebilirse de, bu zorunluk alacaklıların talebinin haklılığını ortadan kaldırmaz.

Bunun yanıbaşında, obligasyon çıkarmak suretiyle yabancı sermaye temin eden işletmeler için de durum aynıdır. Obligasyon sahipleri işletmeye satınalma gücü yüksek bir para vermişlerdir. Yeniden değerlemeyi

haklı gösteren nedenler, bunların alacaklarının da aynı esaslar dairesinde değerlendirilmesini haklı göstermez mi?

Görülüyor ki, uzun vâdeli kredi ile yatırım yapan işletmelerde yeniden değerlendirme yapılması, yatırım kredisini veren kişi ve kuruluşların talebi ile karşılama tehlikesine maruzdurlar.

Yeniden değerlendirme taraflıları, bu hususun varit olmadığını, yapılan bir çok yeniden değerlendirme işlemleri sonunda böyle bir talebin ortaya çıkmadığını söylemektedirler.

D — Uygulama Şekli :

Bilânçoların düzenledikleri günün parası ile yeniden değerlendirilmesi başlıca iki usulde yapılmaktadır.

a — Muhasebe dışı değer takdir usulü,

b — Katsayılar usulü.

a — Muhasebe dışı değer takdir usulü :

Bu yeniden değerlendirme usulünde, bilânçoya dahil iktisadî kıymetlerin defterlerde kayıtlı, ya da bilânçoda gösterilen değerleri nazara alınmaz. Bunların yeni değeri ekspertiz yolu ile tesbit edilir.

İlk defa birinci dünya harbinden sonra Almanya'da uygulanan bu değerlendirme usulünün bazı sakıncaları vardır.

Thomas¹⁷, bu sakıncaları şu suretle belirtmektedir :

“İşletme varlıklarının değerlerinin takdirinde sanayi eksperlerine başvurulmasını gerektirdiği için, muhasebe dışı tahmin yolu oldukça masraflı bir usuldür.

Bunun yanı başında, sınaî tesislerin değerlendirilmesi için görevlendirilen işletme ve eksperlerin kişisel takdirlerine geniş ölçüde yer verdiği için de bu usul nezaket kesbetmektedir. Bazıları, işletmenin durumunu iyi göstermek için bir kısım iktisadî kıymetlerin değerlerini gerçek değerinin üstünde gösterme eyliminde olacakları gibi, bazı kimseler de aksine düşük gösterme yolunu seçebileceklerdir.”

Masraflı olması ve şahsî takdirlere geniş ölçüde yer vermiş olma-

17) Thomas : La revision des bilans a l'issue de la periode d'instabilité monétaire, page 5.

şma rağmen, paranın değerinin çok düştüğü dönemlerde ve yeni bir para rejimine başvurulmuş hallerde en isabetli yeniden değerlendirme usulü bu usuldür. Öte yandan yeniden değerlemede bu usulden yardımcı olarak faydalanmak bazan çok iyi sonuçlar verebilir.

b — Katsayılar Usulü :

1 — Usulün mahiyeti :

Katsayılar usulü, bilançoya dahil iktisadî kıymetlerin, paranın satınalma gücünde meydana gelen düşüşü temsil eden katsayılarla çarpılması suretiyle yeniden değerlendirilmesi usulüdür.

Bu yeniden değerlendirme usulünde, işletmelerin sahip oldukları varlıkların, bilançonun düzenlendiği gündeki fiilî değerleri nazara alınmaz. Her iktisadî kıymetin yeni değeri, bilançoda gösterilen değeri katsayı ile çarpılmak suretiyle tesbit edilir. Bu bakımdan, katsayılar usulü, bilanço kalemlerinin gerçek ve fiilî değerini tesbitten çok, bilançoya dahil iktisadî kıymetlerin, aynı satınalma gücüne sahip tek bir para birimi ile ifade edilmesini sağlayan bir usuldür.

Bu usulün uygulanması suretiyle tesbit edilen yeni değerle, fiilî değer arasında farklılık bulunacağı açıktır. Bu farklılığı gözönünde tutan bazı yazarlar, katsayılar usulü ile bulunan yeni değer, iktisadî kıymetin fiilî değerden yüksek olmasını önlemek maksadı ile, bu iki değer kıyaslanmasını ve eğer satış değeri düşükse bu değer yeni değer olarak kabul etmesini teklif etmekte, diğer bir kısım yazarlar ise bilançoya katsayılar usulü ile bulunan yeni değer alınmasını, fakat fiilî değer daha düşükse, aradaki farkın karşılık ayırmak suretiyle kapatılmasını salık vermektedirler.

Bizce, yeniden değerlendirme sonunda tesbit edilen değerlerle, değerlemeye tâbi tutulan iktisadî kıymetlerin fiilî ve gerçek değerleri arasında hemen daima farklılık olacağından ve esasen faaliyet halindeki bir işletmede, bilançoya dahil iktisadî kıymetlerin gerçek değerini tesbit etmek olanağı mevcut olmadığından, katsayılar usulü ile bulunacak yeni değer fiilî değerle yaklaştırılması yönünden bir işlem yapılması bahis konusu olmamak lâzımgelir.

2 — Usulün kapsamı :

Evvence de değinildiği üzere, bilanço kalemleri para yönünden iki kategoriye ayrılmaktadır. Bilançoya dahil bir kısım iktisadî kıymetlerin

halihazır değeri bilânçoda kayıtlı değerine eşit olduğu halde, diğer bir kısım iktisadî kıymetlerin halihazır değeri, bilânçoda gösterilen değerden daha yüksektir. Katsayılar usulü ile yeniden değerlemede, birinci kategoriye dahil bulunan kıymetlerin yeniden değerlendirilmesi bahis konusu değildir. İkinci kategoriye giren, yâni bilânçoda gösterilen değeri fiilî değerinden düşük olan iktisadî kıymetler yeniden değerlemeye tâbi tutulur.

Aktif kıymetlerin yeniden değerlendirilmesi yönünden bu görüş herkesce kabul edilmiş bulunmakla beraber pasifte yer alan bazı bilânço kalemlerinin de yeniden değerlemeye tâbi tutulup tutulmayacağı konusunda fikir ayrılığı vardır.

Bazı yazarlar aktif kıymetlerin yeniden değerlendirilmesini yeterli bulurken, diğer bazı yazarlar pasifte yer alan sermaye ve yedek akçelerin de yeniden değerlemeye tâbi tutulması gerektiğini savunmaktadırlar. Bu bakımdan, katsayılar usulünde iki değerlendirme şekli ortaya çıkmaktadır.

- 1) Kısmi yeniden değerlendirme;
- 2) Tam yeniden değerlendirme.

Bu iki yeniden değerlendirme şekli aşağıdaki bahislerde özet olarak açıklanmıştır.

Kısmî Yeniden Değerleme :

1 — Genel esaslar :

Bu görüşün taraflarına göre, aktif kıymetlerin yeniden değerlendirilmesi, işletmenin o andaki malî durumunu göstermek için yeterlidir. Aktif kıymetler toplamı ile borçlar arasındaki fark işletmenin öz varlığını gösterdiğine göre, ayrıca sermaye ve yedek akçelerin değerlendirilmesine ihtiyaç ve lüzum yoktur.

Çoğunlukla kabul edilen bu tezin taraflarından Ratier^{17a} pratik olarak muhasebede gerçekliğin sağlanabilmesi için aşağıdaki hususların kabul edilmesi gerektiğini belirtmektedir.

- 1) Esas mukavele ile tesbit edilen itibarî sermayede bir değişiklik yapılmamalı, sermaye olduğu gibi muhafaza edilmelidir;
- 2) Özellikle binalar, makine ve teçhizat gibi aktif kıymetler yeniden değerlendirilmelidir;

17a) Ratier, la restauration monétaire en France et le redressement comptabilités sahife 12.

3) Evvelce ayrılmış amortismanlar yeni baştan gözden geçirilmelidir;

4) Yeniden değerlendirme işlemi sonunda ortaya çıkan değer artışından amortisman düşüklüğüne tekabül eden kısım indirildikten sonra kalan miktar "yeniden değerlendirilmeden doğan tamamlayıcı sermaye olarak pasifte ayrıca gösterilmelidir."

Kısmî yünden değerlendirme usulünde yeniden değerlemeye tâbi tutulacak bilanço kalemleri sabit kıymetler ile amortismanlar ve hisse senetleridir.

Aşağıda bu kıymet kategorilerinden her birinin ne suretle yeniden değerlendirme işlemine tâbi tutulacağı hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

2 — Çeşitli iktisadî kıymetlerin yeniden değerlendirilmesi :

aa) Sabit kıymetler :

Bilindiği gibi, bilanço tekniği yönünden sabit kıymetler, (duran varlıklar) nesnel sabit kıymetler ve nesnel olmayan sabit kıymetler olmak üzere iki kategoriye ayrılır.

Nesnel sabit kıymetler arazi, binalar, makine, tesisat, âletler ve demirbaşlar gibi maddî işletme araçlarıdır. Nesnel olmayan sabit kıymetler ise pestamallıklar, marka patent ve benzeri gayrî maddî haklardır.

Kısmî yeniden değerlendirme taraflıları, yeniden değerlendirme bakımından, nesnel sabit kıymetlerle nesnel olmayanlar arasında ayrıcalık gözetmemektedirler.

i) Nesnel sabit kıymetler :

— Arazi :

Bir kısım yazarlar arazinin yeniden değerlendirme işlemine tâbi tutulmasının zorunlu olmadığı görüşündedirler. Bunlara göre arazi genel olarak, amortismanına tâbi bulunmadığından bunun yeniden değerlendirilmesi pratik bir fayda sağlamayacaktır. Bununla beraber eğer para değerindeki düşüklüğü yansıtacak gerçek bir bilanço elde etmek istenirse arazi de katsayılara göre yeniden değerlendirilebilir. Bu takdirde arazinin yeniden değerlendirilmesi sadece rakam değişikliğine inhisar edecektir.

Bir kısım yazarlar ise, yeniden değerlendirme işleminin, sadece amortismanları ayarlamaya yönelmiş bir işlem olmadığını, bilançoların para

bakımından birliğini sağlamak amacını güttüğünü ileri sürerek, arazinin de yeniden değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadırlar.

Bize göre arazi değeri, para değerindeki düşüşten bağımsız olarak da artacağından, bu kıymetin katsayı tatbiki suretiyle yeniden değerlendirilmesi, değer yönünden bir şey ifade etmez. Ancak yeniden değerlendirme bir müessese olarak kabul ediliyorsa, diğer kıymetler gibi, arazinin de yeniden değerlendirilmesi lâzımdır. Evvelce de belirtildiği gibi, sırf amortismanları arttırmak gayesine matuf bir müessese olarak alınmıyorsa o takdirde müesseseyi reddetmek gerekir.

— Bina, makine, tesisat ve demirbaşlar :

Arazi dışında kalan nesnel sabit kıymetlerin yeniden değerlendirilmesi gerektiği hemen herkes tarafından kabul edilmektedir.

Sabit kıymetlerin değerlendirilmesi, bunların işletmenin aktifine girdikleri yılın katsayısı ile çarpılmak suretiyle yapılır. Ancak katsayının sabit kıymetin net değerine mi, yoksa amortismanlar düşülmeden önceki maliyet bedeline mi uygulanacağı konusunda görüş ayrılığı vardır.

Bir kısım yazarlar sabit kıymetlerin net değerleri, yani yeniden değerlendirilmenin yapıldığı tarihe kadar ayrılan amortismanlar düşüldükten sonra kalan değerleri, üzerinden yeniden değerlemeye tâbi tutulması gerektiğini savundukları halde, diğer bir kısım yazarlar sabit kıymetlerle amortismanların ayrı ayrı değerlendirilmesi lâzım geldiğini savunmaktadırlar.

İkinci görüşü savunanlara göre, para gücünün devamlı olarak azaldığı dönemlerde her yıl ayrılan amortismanlar, bir önceki hesap döneminde ayrılanlara nazaran, satınalma gücü daha düşük bir paraya tekbül etmektedir. Bu bakımdan, sabit kıymetin maliyet bedeli ile ayrılan amortismanlar ayrı ayrı yeniden değerlemeye tâbi tutulmalıdır.

Bunun için önce sabit kıymetin yeni değeri tesbit edilir. Bundan sonra, ayrılan amortismanlar ayrıldıkları yıllar itibariyle ayrı ayrı tesbit edilerek, ayrıldıkları yılların katsayıları ile çarpılmak suretiyle yeniden değerlendirilmeye tâbi tutulur. Nihayet iki meblâğ arasındaki fark tesbit edilerek bu fark değer artışı olarak kabul edilir.

Sabit kıymetlerin yeniden değerlendirilmesinde teklif edilen bir üçüncü değerlendirme usulü de "Net Değer Usulü" dür. Son zamanlarda memleke-

timize gelen yeniden değerlendirme uzmanı P. Lauzel¹⁸ tarafından ortaya atılan bu usulün esası şudur :

Önce sabit varlığın maliyet bedeline, onun geriye kalan kullanma süresi ile normal kullanma süresi arasındaki oran uygulanmak suretiyle net değeri tesbit edilir.

Bundan sonra yeniden değerlendirilecek sabit kıymete benzer yeni bir sabit kıymetin yerine koyma değeri ve buna göre de aynı sabit kıymetin yeni net değeri bulunur. İki net değer arasındaki fark değer artışı olarak kabul edilerek özel bir hesaba yazılır.

Sabit kıymetin maliyet bedeli	: V_0
Normal kullanma süresi	: T
Gariye kalan kullanma süresi	: n ve
Katsayı	: k olduğuna göre
Sabit kıymetin net değeri	: $V_0 \frac{n}{T}$ dir.

İkame değeri ise : $V_0 k$

Yeni net değer : $V_0 k \frac{n}{T}$ dir.

Değer artışı $p = V_0 k \frac{n}{T} - V_0 \frac{n}{T} = V_0 \frac{n}{T} (k-1)$ dir.

Görülüyor ki katsayıların net değere uygulanması usulü ile Net Değer usulü aynı usulün farklı şekilde uygulamasından başka şey değildir.

Bizce karışık formüllerle uygulayıcının kafasını karıştırmak yerine katsayının net değere uygulanması daha isabetlidir. Net değer usulü basit bir işlemi bilimsel şekilde izaha kalkmaktan öte bir fayda sağlamamaktadır.

Amortisman süresini doldurmamış bulunan sabit kıymetlerin yeniden değerlendirilmesinde izlenecek yola böylece işaret ettikten sonra, amortisman süresini doldurduğu halde işletmede kullanılan sabit kıymetlerin nasıl bir işleme tâbi tutulması gerektiği konusuna da değinmek lâzımdır.

Bir kısım yazarlar, tamamen amorti edilmiş ve muhasebe değeri 0 a düşmüş bulunan sabit kıymetlerin işletmede kullanılsa bile yeniden de-

18) P. Lauze : La réévaluation des bilans. pag 35.

ğerleme konusu dışında tutulması gerektiğini savundukları halde, diğer bazıları, işletmede kullanılan amortismanı tamamlanmış sabit kıymetlerin de yeniden değerlemeye tâbi tutulması ve tesbit edilen yeni değerleri üzerinden amortisman ayrılması gerektiği görüşündedirler.

Bunlara göre, mademki bu gibi sabit kıymetler işletmede kullanılabilir ve fiilen de kullanılmaktadır, bilâncoların yeniden değerlendirilmesi mefhumunun esasını teşkil eden ekonomik anlayış karşısında, bunların yeniden değerlendirilmesi ve amortisman konusu yapılması lâzımdır¹⁹.

Ancak amortismanı tamamlanmış olan sabit kıymetlere ait hali hazır değerini ne suretle tesbit edileceği konusunda henüz kesin bir görüş ortaya çıkmış değildir.

Bir kısım yazarlar, yeniden değerlemenin yapıldığı tarihten sonra kullanılabilmesi süresinin hesaplanması suretiyle yeni değer tesbitinin uygun olacağını ileri sürdükleri halde diğer bir kısım yazarlar, bu değerini ekspertiz yolu ile takdirinin daha isabetli olacağını savunmaktadırlar.

Bizce, eğer yeniden değerlendirme bir müessese olarak kabul edilirse, ekspertiz yolunun isabeti inkâr edilemez. Ancak çok masraflı oluşu ve indiki takdirlere yol açması bakımından da bazı sakıncaları taşıyan bu yolun mutlak olarak kabulü hatalı sonuçlar verebilir.

Bu gibi kıymetlerin, amortismanına tâbi tutulacak yeni değerinin tesbiti konusunda, oldukça objektif görünen bir usul, Maliye Bakanlığı Hesap Uzmanı Nevzat Kesan tarafından teklif edilmiştir²⁰.

Bu usulde net muhasebe değeri şu suretle bulunur:

$$\text{Maliye bedeli X} \frac{\text{Kalan kullanma süresi}}{\text{Başlangıçta kabul edilen kullanma süresi} + \text{kalan kullanma süresi}}$$

Bu formüle göre, 100.000,— liraya alınan ve % 10 üzerinden tamamen amorti edilmiş bulunan bir makine işletmede daha 3 yıl kullanılacaksa, bu kıymetin net değeri ile amortismanına tâbi tutulacak değeri şöyle olacaktır:

19) P. Lauzel : La réévaluation des bilans. (15 Aralık 1965 tarihli rapor).

20) N. Kesan : Bilâncoların yeniden değerlendirilmesi hk. Alt komisyon raporu Sah. 133.

$$\text{Net değer} = 100.000.- \frac{10}{10 + 3} = 76.923 \text{ lira}$$

$$\text{Buna göre amortismana tâbi değer :}$$

$$100000 - 76923 = 23.077,- \text{ lira.}$$

Filiyatta amortisman süresini dolduran bir iktisadî kıymetin bu derece yüksek rakamlar üzerinden yeniden amortismana tâbi tutulması hatalı sonuçlar verebileceğinden, bakiye kullanıma süresinin, normal kullanıma süresinin belli bir oranı ile sınırlanması suretiyle hataların önüne geçmek mümkün olabilir. Bütün bu alternatiflere rağmen, amortismanı tamamlanmış olup ta işletmede kullanılmasına devam edilen sabit kıymetlerin yeniden değerlendirilmesi ve bu değer üzerinden amortismana tâbi tutulması pek büyük karışıklıklara sebep olacaktır. Bu bakımdan amortisman süresini doldurmuş bulunan iktisadî kıymetlerin yeniden değerlendirilme dışında bırakılması daha uygun olacaktır.

ii) *Nesnel olmayan sabit kıymetler :*

Nesnel olmayan sabit kıymetler, hukukî bakımdan mülkiyet konusu olabilen ve işletmenin bilançosunun aktifinde yer alan her türlü haklardır. Genel olarak kabul edilen kural, karşılığında bir harcama yapılarak edinilmiş nesnel olmayan sabit kıymetlerin, işletmenin faaliyeti sonucunda doğanlardan farklı bir işleme tâbi tutulmasıdır. Birinciler işletme bilançolarında maliyet bedeli ile gösterildikleri halde ikinciler muhıra kayıtlarında gösterirler.

Nesnel olmayan sabit kıymetlerin yeniden değerlendirilmesinde çoğunlukla kabul edilen görüş, bir harcama yapılmak suretiyle elde edilmiş bulunan hakların, yeniden değerlendirilme işlemine tâbi tutulmasıdır. İşletme tarafından yaratılan gayri maddi sabit kıymetlere gelince, bunlar eğer bir maliyet tesbiti yapılarak işletme bilançosunda gösterilmiş ve amortismana tâbi tutulmuş ise yeniden değerlemeye tâbi tutulur. Aksine muhıra kayıtlarında gösterilirse yeniden değerlendirilmezler.

Nesnel olmayan sabit kıymetler arasında yer alan ilk kuruluş giderlerinin yeniden değerlemeye tâbi tutulmamasında tam bir görüş birliği vardır. Çünkü bunların yerine yenisinin konması bahis konusu olmadığı gibi, kısa bir süre içinde amortismana tâbi tutulmaları sebebiyle de, işletme hayatında büyük ölçüde önemleri yoktur.

Bir kısım yazarlar ise ihtira beraati, peştemallık ve benzeri hakların muhasebe değerlerinin, pek nadir hallerde reel değerini göstermeleri ve

çoğunlukla bunların amortisman konusu dışında kalmaları nedeniyle, yeniden değerlendirme konusu dışında tutulmaları gerektiğini savunmaktadırlar.

Bize göre marka, peştamallık, ihtira beraati ve benzeri haklardan bir harcama yapılmak suretiyle edinilenlerle, işletme tarafından yaratılmakla beraber maliyetleri tesbit edilebilenlerin yeniden değerlendirilmesi uygundur.

Bazı yazarlar, nesnel sabit kıymetlerde olduğu gibi, tamamen amorti edilmiş bulunan gayri maddi sabit kıymetlerin de, işletmede kullanıldığı takdirde yeniden değerlendirilmesi lâzım geldiği görüşündedirler. Fakat, bunların ne suretle yeniden değerlendirileceği konusunda kesin bir görüşleri yoktur. Bizce bu görüş ancak ve ancak, bu gibi sabit kıymetlerin bakiye ömrü ve değeri ekspertiz yoluyla tesbit edilmesi halinde uygulama alanı bulabilir.

bb) *Hisse senetleri ve iştirakler :*

İşletmeler, başka işletmelerin hisse senetlerine sahip olabilecekleri gibi, sermayesi paylara bölünmemiş kuruluşların sermayelerine de iştirak edebilirler. Hisse senetleri ve iştirakler başka işletmelerin sermayelerini temsil ettiğinden bunların da yeniden değerlendirilmesi bahis konusudur.

İşletmelerin ellerinde bulunan hisse senetleri, güdülen amaç yönünden başlıca iki kategoriye ayrılır. Birinci kategoriye giren hisse senetleri, bunları çıkaranların idare ve işletme politikalarında söz sahibi olmak amacı ile satın alınan ya da o işletmelerin kuruluşu anında edinilen hisse senetleridir. Bunlar devamlılık arzederler. Bu çeşit hisse senetleri muhasebe tekniği yönünden sabit kıymetler arasında yer alırlar. İkinci kategoriye giren hisse senetleri ise, doğrudan doğruya bir gelir ya da değer fazlası göstermek için edinilen ve dolayısıyla aktifte devamlı olarak muhafaza edilmeyenlerdir.

Yeniden değerlendirme yönünden "yatırım hisse senedi" de denilebilen birinci kategoriye giren hisse senetleri önemlidir. İkinci kategoriye girenlerin yeniden değerlendirme işlemine tâbi tutulmaması gerektiği konusunda görüş birliği vardır.

Yatırım hisse senetlerinin yeniden değerlendirilmesi, bunların borsada kote edilip edilmediğine göre, farklı usullere tabidir. Borsada kayıtlı hisse senetleri borsa raiyici ile yeniden değerlendirilir. Borsada kote olmayanlar ise ya katsayı uygulamak ya da bunları çıkaran şirketin yeniden değerlendirilme sonunda düzenlediği bilançoya göre aslı değeri hesaplamak suretiy-

le değerlendirir. Bizce bu çeşit hisse senetlerinin ikinci usule göre değerlendirilmesi daha isabetlidir.

İştiraklerin de kote olmıyan hisse senetleri gibi yeniden değerlendirilmesi lâzımgelir.

cc) *Yabancı para ile olan borç ve alacaklar :*

Yabancı para ile ifade edilen borç ve alacaklar, muhasebe ve bilânço tekniği icabı, her yıl bir değerlendirme işlemine tâbi tutulduklarından, bunların yeniden değerlendirme müessesesi dışında tutulması daha uygundur.

Bununla beraber, bazı yazarlar bu bilânço kalemlerinin de yeniden değerlemeye tâbi tutularak artış ve azalışlarının düzeltme hesaplarına kaydedilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Bu görüş kabul edildiği takdirde, yeniden değerlendirme sonucunda ortaya çıkacak değer artış veya azalışları, hesap dönemi sonuçları ile ilgilendirilmeyecektir.

Bizce yabancı para ile olan borç ve alacakların değerlendirilmesi, bir envanter sorunu olarak, her hesap dönemi sonunda yapılacak bir işlem olduğundan, bu değerlendirme işleminin yeniden değerlendirme müessesesi dışında mütalaa edilmesi daha uygundur.

3 — Amortismanı tâbi yeni değer :

Yukardan beri yapılan açıklamalardan anlaşılacağı üzere, yeniden değerlemenin asıl maksadı, yenileme yatırımlarını karşılayacak kadar amortisman ayırmak olduğundan, yeniden değerlendirme yapıldıktan sonra amortismanların hangi bedel üzerinden ayrılacağı konusunun incelenmesine ihtiyaç vardır.

Yeniden değerlemeye tâbi tutulan sabit kıymetlerin hangi değer üzerinden amortismanı tâbi tutulacağı konusu üzerinde henüz bir görüş birliğine varılmış değildir.

Bir kısım yazarlar, yeniden değerlendirme yapıldıktan sonra amortismanların, sabit kıymetin maliyet bedeline katsayı uygulanmak suretiyle bulunacak değer üzerinden ayrılması gerektiğini savunurken diğer bir kısım yazarlar, bulunacak yeni değerden, yeniden değerlemeye tâbi tutulmuş bulunan amortismanlar düşüldükten sonra kalan bedel üzerinden ayrılması lâzım geldiği görüşünü savunmaktadırlar. Bir üçüncü görüşte, net değer usulüne göre yapılan yeniden değerlemeye göre bulunacak değerın amortismanı tâbi tutulmasıdır.

Katsayı uygulanmak suretiyle bulunacak yeni değerın amortismanına tâbi tutulması halinde, sabit kıymetlerin yeni değeri üzerinden, evvelce uygulanan oranlara göre amortisman ayrılır.

Yeni değerden, yeniden değerlemeye tâbi tutulan amortismanlar düşüldükten sonra kalan bedelin amortismanına tâbi tutulması halinde, sabit kıymetin yeniden değerlendirme yapıldıktan sonra kullanılabilceğı sürenin de ayrıca tesbit edilmesi ve amortisman oranlarının bu süreye göre hesaplanması zorunluğı vardır. Bu usul Fransa'da 15 Ağustos 1948 tarihli kararname ile kabul edilmiş olup halen uygulanmaktadır.

Net değer usulü ile bulunacak yeni değerin amortismanına tâbi tutulması halinde de ikinci usulde olduğı gibi, sabit kıymetin bakiye kullanma süresinin tesbitine ihtiyacı vardır.

Bununla beraber, uygulamalarda yeniden değerlendirilen sabit kıymetin, geriye kalan ömrünün tesbitindeki güçlüğü ortadan kaldırmak amacı ile, amortismanına tâbi yeni değerin bakiye kullanma süresine bölünmek suretiyle, amortismanına tâbi tutulması yoluna gidilmektedir.

Bizce, net değer usulünün uygulandığı hallerde iyi sonuçlar verebilecek olan bu uygulama şekli diğeri usullerin uygulanması halinde bazı sakıncaları da beraber getirecektir.

4 — Değer artışı :

Değer artışı deyimi, genel olarak, iktisadî varlıkların bilânçoda görülen değerleri ile gerçek değerleri arasındaki olumlu farkı belirtmek üzere kullanılan bir deyimdir.

Yeniden değerlendirme tekniğinde ise değer artışı, yeniden değerlemeye tâbi tutulan bir iktisadî kıymetin yeni değeri ile bilânçoda gösterilen ya da defterlerde kayıtlı olan değeri arasındaki olumlu farkı ifade eder.

Bilânçoların kısmî yeniden değerlemeye tâbi tutulması sonucu ortaya çıkan değer artışının mahiyeti ve hukukî durumu, üzerinde durulan önemli konulardan biri olmuştur. Değer artışını gerçekleştirmemiş kâr olarak mütalaa edenler bulunduğı gibi, bunu para değerinde meydana gelen düşüşler sebebiyle aktif kıymetlerin değerinde ortaya çıkan nominal artışın karşılığı olarak kabul edenler vardır. Genel olarak benimsenen görüş, değer artışının, aktif kıymetlerin değerinde meydana gelen nominal artışın karşılığı olduğı merkezindedir.

Bu görüşe göre, değer artışı kâr olarak mütalaa edilemeyeceğinden bunun pasifte özel bir hesapta ayrıca gösterilmesi ve hiç bir suretle ortaklara dağıtılmaması gerekmektedir. Pasifte yer alacak özel hesabın adı konusunda çeşitli görüşler mevcut olup bunlardan “yeniden değerlendirme ile ilgili sermaye düzeltme hesabı” tabiri çoğunlukla benimsenmiştir.

Tam Yeniden Değerleme :

Tam yeniden değerlendirme, kısmî yeniden değerlemeden farklı olarak, işletme bilânçosunun pasifinde yer alan ve öz varlığın cüzülerini teşkil eden bilânço kalemlerinin de yeniden değerlendirme işlemine tâbi tutulması usulüdür.

Kısmî yeniden değerlendirme taraflıları, öz varlık aktif toplamı ile borçlar arasındaki olumlu fark olduğuna göre, aktif kalemlerin yeniden değerlendirilmesi, öz varlıkta meydana gelen artışı ortaya çıkaracaktır. Binaenaleyh sermaye ve yedek akçelerin değerlendirilmesine lüzum yoktur; demektedirler.

Buna karşılık bir kısım yazarlar, kısmî yeniden değerlemenin sakıncalarına işaret ederek borçlar dışında kalan pasif bilânço kalemlerinin de yeniden değerlendirilmesinin zorunlu olduğunu savunmaktadırlar.

Bilânçonun tam bir yeniden değerlemeye tâbi tutulmasının zorunlu olduğunu savunan J. Thiell'and'ın bu konudaki görüşü şöyledir:

“Sermayenin yeniden değerlendirilmemesi, kolaylıkla kâr olarak mütalaa edilebilecek bir değer artışı ortaya çıkmakta ve böylece bilânço, gerçekte fakirleştiği halde, işletmenin öz varlığının arttığı intibağını uyandırmaktadır. Hatta bazı hallerde sermayenin yeniden değerlendirilmemesi işletmenin para değerinin düşüşü sonucu uğradığı zararları gizleyen bir tutum olmaktadır.”²¹

Görülüyor ki, tam yeniden değerlendirme taraflılarına göre, aktif unsurların yanında sermayenin de yeniden değerlendirilmesi, aktif kıymetlerde meydana gelen değer artışının sermayenin değerlendirilmesi sonucunda ortaya çıkacak nominal artışla karşılaştırılmasına imkân vermekte ve işletmenin, para değerindeki düşüştü ne yönde etkilendiğini göstermektedir .

Sermayenin değerlendirilmesi de, aktif elemanlarda olduğu gibi, ser-

21) J. Thielland : adı geçen eser page 755.

maye ve yedek akçe kalemlerine, işletmeye kondukları veya ayrıldıkları yılların katsayıların uygulanması suretiyle yapılmaktadır.

Yeniden Değerleme Katsayıları ve Fiat Endeksleri :

Günümüzde yeniden değerlendirme denilince katsayılar usulü anlaşılacağına göre, katsayılar hakkında da kısa bilgiler verilmesi gereklidir.

Yeniden değerlendirme katsayıları fiat endekslerine göre tesbit edilir. Bunun için geriye doğru bir başlangıç yılı seçilir ve o yıldan başlamak üzere her yılın endeksine göre bir katsayı tesbit edilir.

Endeksler çeşitli eşya grupları için ayrı ayrı düzenlendiği gibi, genel fiat endeksi olarakta düzenlenilir. Genel fiat endeksleri, düzenlenişinde güdülen amaca göre, toptan eşya fiyatları genel endeksi, geçim endeksi ve benzeri gruplara ayrılır. Bunlardan hangisi esas alınmalıdır? Genellikle kabul edilen görüş toptan eşya fiyatları genel endeksinin esas alınmasıdır.

Bilindiği gibi, her ne kadar enflasyon dönemlerinde, fiatlar genel olarak müştereken hareket ederlerse de aralarında değişmez bir ilişki olduğu söylenemez. Özellikle inşaat malzemesi endeksleri tüketim malları endeksinden daha büyük bir artış gösterir. Yeniden değerlendirme, makina ve teçhizat ile yapılar için bahis konusu olacağına göre, iki ayrı grup için tek bir endeks ortalaması kullanılması bazı bakımlardan sakıncalı olabilir. Bunun için de iki ayrı gruba ait katsayının kendi endekslerine göre tesbitinin uygun olacağı ileri sürülmektedir.

Bizce yeniden değerlendirme bilançoya dahil her iktisadî kıymetin hali hazır değerini kesin bir şekilde tesbit etmek olmadığına göre, toptan eşya fiyatları genel endeksinin esas alınması maksadı temine yeter. Aksi halde, esasen karışık olan işlemi daha muğlak hale sokmuş oluruz.

Fiat endekslerinden faydalanmak suretiyle katsayıların ne suretle tesbit edileceği konusuna gelince, katsayıların tesbitinde yeniden değerlemenin yapıldığı yılın katsayısı 1 olarak kabul edilir. Bundan sonra geriye doğru her yılın katsayısı, yeniden değerlemenin yapıldığı yılın endeks rakamının, o yılın endeks rakamına bölünmesi suretiyle bulunur.

Yıllık katsayıların birbirlerine çok yakın olmaları bahis konusu olduğu hallerde yıllık katsayılar yerine bir kaç yılı içine alan dönem katsayıları kullanılması da mümkündür. Yalnız bu kez dönem içindeki yıllık endeks sayıları yerine, bunların aritmetik ortalamaları alınır.

Örnek olarak, 1960-1964 yılları endekslerini alalım :

Yıllar	Endeksler	Katsayı hesabı	Katsayı
1960	1226,5	1226	1,1
		1318	
1961	1267,5	1267,5	1,04
		1318	
1962	1298,5	1298,5	1,02
		1318	
1963	1348,-	1348	0,98
		1318	
1964	1318,-	1313	1
		1318	

Yeniden Değerlemenin Zamanı ve Organik Bilânçolar :

Yeniden değerlemenin amacı, fiatlar genel seviyesindeki önemli artışların bilânçolar üzerindeki etkilerini ortadan kaldırmak ve bilânçolarda yer alan iktisadî kıymetlerin hali hazır değerini tesbit etmek olduğuna göre, uygulama zamanının seçimi önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Genel olarak kabul edilen prensip, yeniden değerlemenin, önemli fiat değişikliklerinden ya da bir devalüasyondan sonra, fiatların istikrara kavuştuğu dönemde yapılması prensibidir.

Yeniden değerlemeye karşı olanlar, günümüzde özellikle gelişme halinde olan ülkelerde, fiatlar genel seviyesinin sürekli bir yükselme eğiliminde olduğunu ileri sürerek, yeniden değerlendirme için uygun bir ortamın hiç bir zaman mümkün olmayacağını iddia etmektedirler. Fiatlar genel seviyesinin sürekli bir yükselme eğiliminde bulunduğu zamanlarda yeniden değerlendirme yapılacak olursa bunun sık sık yenilenmesi ortaya çıkacaktır ki bu da bilânçoları ve işletme muhasebesini içinden çıkarılmaz bir hale getirir.

Buna karşılık, yeniden değerlendirme taraflıları, burada söz konusu istikrarın mutlak bir istikrar değil, nisbi bir istikrar olduğunu belirterek, fiatların belli ölçüde bir istikrara kavuştuğu anlarda yeniden değerlemenin yapılabileceğini savunmaktadırlar.

Bizce de, günümüzde, gelişmiş ekonomilerde bile fiat istikrarından bahsetmek mümkün olmadığına göre, yeniden değerlendirme hiç bir zaman beklenen yararları sağlayamayacaktır.

Bir kısım yazarlar, fiatlarda bir istikrar sağlanamamasının, yeniden değerlendirme yapılmamasını değil, yapılmasını gerektiren bir durum olduğunu belirterek, fiatların yükselme eğiliminde olduğu dönemlerde yeniden değerlemenin her yıl tekrarlanmasının zorunlu olduğu sonucuna varmaktadırlar. Bunlara göre fiatlar genel seviyesindeki yükselmelerin maliyetlere ve kâra olan etkisi, bilançoların her yıl, endekslere göre yerinden değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Organik bilanço taraflılarının savundukları bu tezin pek çok haklı tarafları bulunduğu açıktır. Gerçekten fiatların sürekli olarak artış kaydettiği dönemlerde maliyetler, satınalma gücü yüksek olan para ile tedarik edilen ham madde ve malzeme sarfiyatına göre hesaplandığından, düşük olarak tesbit edilmiş olmakta ve dolayısıyla de dönem kârı yüksek görünmektedir. Bu aksaklığı ortadan kaldırmanın yolu, maliyetlerin endekslere göre düzeltilmiş değerlere göre hesaplanmasını sağlamaktır.

Bu görüşün etkisi altında, son yıllarda, bazı büyük işletmelerin dağıtılacak kârları bu usulle tesbit etme yoluna gittikleri müşahede edilmektedir. İşletme tekniği ve kâr dağıtım politikası yönünden gerçeklere uygunluğu inkâr edilemeyecek olan bu usul, hemen hiç bir memlekette vergicilik yönünden kabul görmemiştir.

Yeniden değerlemeyi, memleketimizin koşulları yönünden inceleyen bir kısım yazarlar, Vergicilik bakımından da kabul edilecek yıllık bir yeniden değerlendirme usulünün uygulanmasını teklif etmektedirler. İlerde de değerlendirileceği üzere, Türkiye henüz bu teknik seviyeye ulaşmış bulunmadığından, biz bu derece karışık ve uygulaması zor bir usulün kabulü zamanının henüz gelmediği kanısındayız.

Yeniden Değerlemenin Ekonomik ve Malî Sonuçları :

A — E k o n o m i k E t k i l e r :

Yeniden değerlendirme tarafları, yeniden değerlemeyi mikro ve makro açıdan inceleyerek bazı sonuçlara varmaktadırlar. Bunlara göre, "yeniden değerlendirilenin ekonomik etkileri, işletmeler ve ekonominin bütünü açısından aynı yönde olmamaktadır. Bazı durumlarda yeniden değerlendirme, işletme açısından zararlı olmamakla beraber ekonominin bütünü üzerindeki etkileri faydalı olabilmektedir.

Yeniden değerlemenin kısa ve uzun dönemdeki etkilerinin ayrı ayrı tetkik edilmesi ise müessesenin çok defa iki dönemde ayrı ayrı sonuçlar doğurmasındandır.”

Bu konuda Profesör Ahmet Kılıçbayın vardığı sonuç şöyle kaleme alınmıştır:

“Bizim için önemli olan, yeniden değerlemenin kısa dönemde meydana getireceği — aldatici olabilecek — etkiler değil, uzun dönemde maliyetler, mal ve hizmet fiyatları ve sermaye birikimi üzerinde meydana getireceği etkilerdir. Çünkü tercihimiz uzun dönemin kısa döneme tercihi şeklindedir.”²²

Bu genel sonuca vardıldıktan sonra, yeniden değerlemenin, Türk Ekonomisi Yönünden, maliyetler, kârlar, sermaye birikimi, ücretler ve fiyatlar üzerindeki etkilerini ayrı ayrı inceleyen yazar, özetle şu sonuçlara varmaktadır.

1) Yeniden değerlendirme, önceden suni olarak düşük görülen maliyetleri, amortisman payının artması dolayısıyla, arttıracaktır. Binaenaleyh yeniden değerlemenin ünite maliyetleri üzerindeki etkisi, gerek işletme gerekse ekonominin bütünü açısından, arttırıcı yönde olacaktır.

2) Maliyet artışı, belirli bir kâr marjı gözönünde tutularak, satış fiyatlarına intikal ettirilmediği takdirde kâr hadlerini azaltacaktır. Kamu sektöründe durum bu olmakla beraber, özel sektörde kısa dönemde kâr azalması daha çok dağıtılan kâr paylarına intikal edecek, işletmede bırakılan kârlara daha az etkili olacaktır.

3) Yeniden değerlendirme, işletmenin teknik bütünlüğünün devamını sağlaması dolayısıyla, işletmenin uzun vadede toplam üretimlerin artmasına yardımcı olacak ve reel tasarruf potansiyelini arttıracaktır. Bu ise sermaye birikiminin hızlanmasına imkân yaratır.

4) Maliyetlerin yükselmesi ve kârın azalması sebebiyle ilk dönemlerde ücretlerin düşürülmesi yönünde bir eğilim belirse bile, hukukî yapı ve sosyal sebeplerle bu realize edilemez. Öte yandan, yeniden değerlemenin yatırımlar üzerinde yaptığı genişletici etki dolayısıyla istihdam artışı meydana gelecek ve bu artış uzun dönemde ücret seviyesinin yükselmesini sağlayacaktır.

5) Yeniden Yeniden değerlendirme ile kısa dönemde bir fiyat artışı mey-

22) Ahmet Kılıçbay : adı geçen rapor sahife 47-48.

dana gelecek, fakat uzun dönemde, arz ve talebin uygun durumu dolayısıyla, istikrarlı bir fiyat gidişine ulaşılacaktır. Uzun vadede yeniden değerlendirme enflasyonu önleyici bir unsur olacaktır.

Aynı yazarın Yeniden Değerleme ve amortismanlarla büyüme arasındaki genel ilişkiler konusundaki görüşüne evvelce değinilmişti. Özel olarak yazar bu konuda şu sonuca varmaktadır:

“Yeniden değerlemeye gidildiğinde bir taraftan sermaye tüketimi önlenecek, öte taraftan ekonominin tasarruf edebilme imkânı artırılmış olacaktır. Böylelikle yatırımlar ve sermaye birikimi üzerinde artırıcı bir etki meydana gelir.”²³

Kanımızca, gelişmiş ekonomiler yönünden doğruluğu inkâr edilemeyecek olan bu görüşler gelişmemiş veya gelişme halinde bulunan ekonomiler bakımından tartışılabilir.

Kaldı ki, belli ölçüde gelişmiş ekonomilerde bile, yeniden değerlemenin fiatlara etkisi yükselme yönünde olmaktadır. Nitekim yeniden değerlemenin Fransa’da fiatlara etkisini inceleyen Profesör Pierre Lauzel aşağıdaki sonuca varmıştır:

“Bilançoların yeniden değerlendirilmesi sebebiyle ortaya çıkan munzam amortisman masraflarının maliyetlere ithali keyfiyetinin Fransa’da fiyatların yükselişinde önemli bir faktör teşkil ettiğinde şüphe yoktur. Bu faktörün zamanla ve konjonktür durumuna göre, millî ekonomi ölçüsünde veya ilgili faaliyet sektörü seviyesinde tesiri olmuştur. Başlangıçta üretim araçlarının gitgide aktiften ihraç edileceği mülâhazası ile tesirlerin hafifleyeceği düşünülmüş, ancak bu sefer de yeniden alınan teçizat için hızlandırılmış amortisman tâtbiyatının ortaya çıkması adeta aynı tesirlerin devam vasıtası olmuştur. Hatta,

— Produktivite artması ile,

— Stabilizasyon tâtbiyatı

Yardıma gelmemiş olsaydı, bahis konusu fiyat artışları çok daha şahlanmış bulunacaktı.”²⁴

Bizim kanımızca, fiyatların esasen yükselme eğiliminde olduğu az gelişmiş ülkelerde, yeniden değerlemenin fiyatları daha da yükselteceği mürkedir. Bu ise enflasyonist bir gelişmeye yol açacaktır.

23) Prof. Ahmet Kılıçbay : adı geçen rapor sahife 57.

24) Prof. Pierre Lauzel : Bilançoların yeniden değerlendirilmesi Hak. rapor sah. 36.

Öte yandan, yeniden değerlemenin, ikame yatırımlarını karşılayacak munzam amortismanlar ayrılmasını ve dolayısıyla büyümeye etkisi olacağı inkâr edilemezse de gelişme halindeki ülkelerde ikame yatırımdan çok yani yatırımlara ihtiyaç olduğu da meydandadır.

Sonuç olarak, yeniden değerlemenin tek başına ekonomiyi düzeltecek bir müessese olmadığı, diğer tetbirlerle birlikte uygulanması halinde belki olumlu etkileri olacağı söylenebilir.

B — Mali Etkiler :

Yeniden değerlendirme, sabit kıymetler üzerinden ayrılacak amortisman fonlarını arttırdığından, işletmelerin vergilendirilecek kazançlarını azaltacak ve dolayısıyla vergi hasılatının düşmesine sebep olacaktır.

Vergi hasılatının azalması bir taraftan Devlet bütçesini etkilerken öte taraftan da Devlet eli ile yapılan yatırımların azalmasına yol açacaktır. Gerek bütçeyi denkleştirmek gerekse, daha önemlisi, millî ekonominin gerektirdiği ve kalkınma plânının öngördüğü yatırımları gerçekleştirebilmek için Devletin yeni kaynaklar araması gerekecektir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde kaynaklar sınırlı olduğundan, vergi kaybını telâfi için, mevcut vergilere zam yapma yolunun tercih edildiği düşünülürse, yeniden değerlemenin mali politika yönünden, bazı sakıncalar doğuracağı kolaylıkla anlaşılır. Bu sakıncaların başında enflasyon gelmektedir. Enflasyonun maliyetler ve fiyatlar üzerindeki etkileri bilinmektedir. Biz burada bu etkilerin tartışmasına girecek değiliz. Sadece şunu belirtmekle yetinmek istiyoruz. Vergi zamlarının ve enflasyonun fiyatlar üzerindeki baskısı, fiyat istikrarı şöyle dursun, yeni artışlara sebep olacak ve bu artışlar da yeni bir yeniden değerlendirme yapılmasını gerektirecektir.

Bu kısa açıklamadan sonra, yeniden değerlendirme yapılması halinde, Türkiye'de meydana gelecek vergi kaybı konusunda yapılmış incelemeler hakkında kısa bilgiler vermek faydalı olacaktır.

Gelişmesini yeni yeni tamamlayan bir ülke olan memleketimizde yeniden değerlendirme halinde meydana gelecek vergi kaybı, Prof. Ahmet Kılıçbay ve Doç. Dr. Yorgo Demirgil ve Prof. Turgut Var tarafından incelenmiştir.

Demirgil ve Var'ın birlikte yaptıkları incelemere göre :²⁵

25) Doç. Dr. Yorgo Demirgil, Y. Prof. Turgut Var: Teşekküllerin bilançolarının yeniden değerlendirilmesi Hk. rapor Sah. 36.

Yeniden değerlendirme yapıldıktan sonra İktisadi Devlet Teşekküllerin'de 5.617.300.000,— liralık ve Özel sektörde de 6.792.400.000,— liralık bir değer artışı meydana gelecek ve bu değer artışları üzerine kamu sektöründe 235.900.000,— liralık, özel sektörde 285.000.000,— liralık fazla amortisman ayrılması gerekecektir.

Fazla ayrılan bu amortismanlar dolayısıyla meydana gelecek Vergi kaybı ilk hesaplara göre 182.300.000,— liradır. Ancak hesap hataları ve özel sektörde vergi oranı % 30 olarak nazara alındığında, ilâve amortismanlar sebebiyle Gelir ve Kurumlar Vergisi matrahlarında 500 milyon lira civarında bir azalma meydana geleceği ve matrahtaki bu azalmanın vergide, tahmini 161.750.000,— liralık azalma husule getireceği sonucuna varılmıştır.

Dikkat edilirse bu incelemede özel sektörde vergi oranı % 30 kabul edilmiştir. Ashında bu oran % 30 un çok üstündedir. Bu durumda nazara alınırsa vergi kaybının daha da fazla olacağı anlaşılır.

Konuyu yalnız İktisadi Devlet Teşekkülleri yönünden inceleyen P. Lauzel ise Vergi kaybını 81 milyon lira olarak hesaplamıştır.

Vergi kaybını telâfi için değer artışı üzerinden, oranı çok düşük bir vergi alınması yolunda da teklifler vardır. Lauzel bu teklifi olumlu karşılamıştır.

Türkiye'de Yeniden Değerleme :

A — M e v c u t S i s t e m :

Türkiye'de halen yürürlükte bulunan Türk Ticaret Kanununun değerlendirme ilgili hükümleri karşısında yeniden değerlendirme yapılmasına imkân yoktur. Gerçekten Ticaret Kanununun 460 ncı maddesi, anonim şirketlerin hesapları kısmında, "Gayrimenkuller, binalar, enerji santralleri, makineler, nakil vasıtaları, alât ve edevat ve mobilya gibi, devamlı surette işletmede kullanılan tesisler, halin icabına göre münasib olan tenzilât yapıldıktan sonra en fazla maliyet bedeli üzerinden bilançoaya geçirilir." hükmünü taşımaktadır.

Bu hükmün mevcudiyeti karşısında anonim şirketlerin, ticaret hukuku yönünden, yeniden değerlendirme yoluna gitmeleri ve dolayısıyla, sahip oldukları kıymetlerin maliyet bedelini aşan amortisman ayırmaları olanacağı yoktur.

Türkiye'ye yeniden değerlendirme, vergi hukuku sorunu olarak, Vergi

Usul Kanunu ile girmiş, bilâhare 440 sayılı kanunla da İktisadi Devlet Teşekküllerine teşmil edilmiştir.

1961 Yılında Vergi Reformu Komisyonunca kabul edilen yeniden değerlendirme prensipleri 1963 yılı Şubat ayında kanunlaşmıştır. Ancak kanunlaşmış bulunan yeniden değerlendirme ilkeleri, henüz uygulama alanına konmamıştır.

Halen yürürlükte bulunan Vergi Usul Kanununun geçici II inci maddesinde yer alan yeniden değerlendirme ile ilgili hüküm, kısaca şöyle özetlenebilir:

1 — Bilânço esasına göre defter tutan mükellefler, bilânçolarına dahil amortismanına tabi iktisadi kıymetlerle bunlar üzerinden ayırdıkları amortismanları, Maliye Bakanlığınca tesbit ve ilân edilecek emsalleri uygulamak suretiyle yeniden değerlemeye mecburdurlar.

2 — Yeniden değerlendirme sonucu doğacak değer artışı bilânçonun pasifinde özel bir fon hesabında gösterilecektir. Bu artış işletmeden çekilir ya da sermayeye ilâve edilecek olursa, işlemin yapıldığı dönemin kazancı sayılarak vergilendirilecektir.

3 — Amortismanlar yeni değer üzerinden ayrılacaktır. Ancak, ayrılan amortismanın tamamı gider yazılmakla beraber, bunun değer artışına tekabül eden kısmı aynı yılın kâr ve zarar hesabına atılacaktır. Bu suretle kâr ve zarar hesabına atılan amortismanlara tekabül eden değer artışının sermayeye ilâvesi ya da ortaklara dağıtılması halinde vergileme bahis konusu olmayacaktır.

4 — Yeniden değerlemenin zamanı ve uygulanacak emsaller Maliye Bakanlığınca belli edilecektir.

Yukarıya bir özeti çıkarılan hükmün incelenmesinden kolayca anlaşılacağı üzere, Türk Vergi Hukuku alanında kabul edilen yeniden değerlendirme düzeni sadece bilânçoların ahenkleştirilmesini sağlamakta, yeniden değerlemeden sonra ayrılacak fazla amortismanların, Vergiye tabi kazançtan indirilmesine imkân vermemektedir.

B — Y e n i Ç a l ı Ő m a l a r :

Vergi Usul Kanununa eklenen geçici II inci maddede yer alan müessesenin uygulama zamanının tayini Maliye Bakanlığınca bırakılmıştır. Bu Bakanlık, emsallerin tesbiti konusundaki çalışmaların yanında, mevcut hükümlere göre yapılacak yeniden değerlemenin isabet ve başa-

rısı konusunda ortaya çıkan tereddütler dolayısıyla meselenin bütünü üzerinde durmayı gerekli görmüş ve Bakanlıklar Arası bir Yeniden Değerleme Komisyonu kurulmasını sağlamıştır. 13/8/1964 tarihinde kurulan komisyon gerek Vergi Usul Kanununun geçici 11 inci ve gerekse 440 sayılı kanunun geçici 2 inci maddelerinde öngörülen yeniden değerlendirme ile ilgili bütün meseleleri incelemekle görevlendirilmiştir.

Çalışmalarına başhyan komisyon, yeniden değerlemenin, Türkiye'nin bu gün içinde bulunduğu şartlarda gerekli ve faydalı olup olmadığına ilişkin sorularını cevaplandırmak amacıyla ile, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Profesörlerinden Ahmet Kılıçbay ile Orta Doğu Teknik Üniversitesi Doçentlerinden Yorgo Demirgil'e bu konuda birer etüt hazırlatmış ve ayrıca O.C.D.E. kanalı ile yeniden değerlendirme Uzmanı Prof. P. Lauzel'i davet ederek konuyu incetmiştir.

Komisyon adı sayılan uzmanların hazırladıkları raporları da incelemek suretiyle yaptığı uzun bir çalışma sonunda, Özel Sektör alanında, memleketimizin ekonomik ve mali bünyesinin ve muhasebe tatbikatının yeniden değerlemeye müsait olmadığı, daha önemlisi, yeniden değerlendirme müessesesinin uygulama alanına intikali için uygun bulunan zamanın geçmiş olduğu sonucuna varmıştır. İktisadî Devlet Teşekkülleri yönünden faydalı olacağı sonucuna varılmakla beraber, karma ekonomi sisteminin uygulandığı memleketimizde, sektörler arasında farklılık yaratmamak için, bu kısımda da yeniden değerlendirme yoluna gidilmemesi gerekli bulunmuştur.

Komisyon raporunda, ekonomimizin yeni bir konjonktür dönemine girdiği belirtilmiş ve bu şartlar altında yeniden değerlemenin, memleketimizin ekonomik, mali ve sosyal bünyesi, uygulama zamanı ve mevcut konjonktürel durum karşısında, bu gün için faydalı ve zorunlu bulunmadığı sonucuna varılmıştır.

Ancak, kendisini istişari bir organ olarak gören komisyon, üst mercilerin aksi yönde karar vermeleri halinde, yeniden değerlendirilenin ne suretle uygulanması gerektiğini gösteren bir kanun tasarısı hazırlamıştır.

S o n u ç :

Bilâncoları yeniden değerlendirme işlemine tabi tutmanın fayda ve sakıncaları, Birinci Dünya savaşından beri, daha çok bilimsel yönden, tartışılan bir konu olmuş, bu müessesenin leh ve aleyhin'de pek çok şey söylemiştir. Bunca tartışma ve incelemelere rağmen bu konuda henüz bir görüş birliğine varılmış ta değildir.

Para değerindeki düşüşler sebebi ile günümüzde, bilânçolarda yer alan iktisadî kıymetlerin, bilâncoda gösterilen değerlerinin, envanterin düzenlendiği gündeki reel değeri olmadığı bir gerçektir. Fakat hemen işaret edelim ki, faaliyetine devam eden bir işletmede, bilânçonun mutlak doğruluğunun ve bilânçoya dahil kıymetlerin gerçek değeri ile bilânçolarda gösterilmesini gerçekleştirmek olanağı mevcut değildir. Durum böyle olunca da, yeniden değerlendirme, fiktif olan bilânço rakamlarının başka bir fiktif rakamla değiştirilmesi sonucunu verecektir.

Amortisman politikası yönünden yeniden değerlemenin gerekli olduğu sonucuna varmak mümkündür. Fakat kanımızca sırf amortisman tekniği bakımından yeniden değerlemeye başvurmak, işleri karıştırmak ve işletmelere büyük külfetler yüklemekten başka bir şey değildir.

Eğer maksat fiilî değer kaybı kadar amortisman ayırmayı sağlamaksa bu, yeniden değerlendirme gibi, karışık ve oldukça zor bir işleme başvurulmadan da temin edilebilir. Günümüzde yeteri kadar ve hatta fazla amortisman ayrılmasını sağlayan başka yollar mevcuttur.

Kaldı ki, biz işletmelerin ikame ya da idame yatırımlarını sağlayabilecek fonların amortisman olarak gösterilmesinin de karşısındayız. İdame yatırımlarını karşılayacak kadar amortisman ayrılması her şeyden önce, hesap dönemi sonuçlarının müsait olmasına bağlıdır. İşletme hesap döneminde elverişli bir kâr elde edememiş ya da bilânçosunu zararla kapamış ise, amortismanın hesaplarda fazla gösterilmesi, yatırım yönünden, bir şey ifade etmez. Buna karşılık işleri iyi giden ve elverişli kârlar elde eden işletmeler, fazla amortisman ayırmadan da idame yatırımlarını karşılayacak kadar ve hatta yeni yatırımlar yapmağa yetecek fonlar ayırmak imkânına sahip olabilirler.

Yeniden değerlemenin ve bu yolla fazla amortisman ayrılmasını sağlamanın başlıca iki faydası, daha az kâr dağıtımı imkânı ve bir miktar vergi avantajı temin etmesidir.

Dağıtılmıyarak işletmede tutulan kârların, yatırım alanına kayması diğer tasarruflara nazaran daha kolay olduğundan, yeniden değerlemenin, belli ölçüde sermaye birikimine yol açacağı bir gerçektir. Fakat sermaye birikimin tek yolu değildir. Dağıtılan kârların da yatırımlara yönelecek tasarruflar halinde birikmesi her zaman için mümkündür. Nitekim günümüzde yatırımlar çoğunlukla bu kaynaktan finanse edilmektedir. Biz, izlenecek iyi bir finansman politikasının yatırımları arttırmada daha etkili olacağı kanısındayız.

Bizim kanımıza, göre, yeniden değerlemenin münferit işletmeler için sağladığı yegâne fayda, sabit kıymetler üzerinden daha yüksek amortisman ayırmak ve bu suretle de bir vergi avantajı sağlamaktır. Bu ise sabit yatırımları fazla olan işletmelerle bu çeşit yatırımlar az olan veya hiç olmayan işletmeler arasında, birinciler lehine bir durum yaratır.

Örnek olarak aynı tarihte kurulmuş bir sınaî işletme ile bir bankayı alalım. Sınaî işletme sermayesinin büyük bir kısmını ve hatta sermayesinin tamamını ile, aldığı kredileri sabit yatırımlara harcadığı için, yeniden değerlendirme yolu ile, kârından daha büyük meblağı amortisman olarak düşecek ve bu suretle tesbit ettiği kazanç üzerinden az vergi ödeyecektir. Buna karşılık, Sınaî işletmesinin yatırımı için gerekli krediyi veren banka, sermayesini çalışma sermayesi olarak kullanmak zorunda olduğu için, kârının tamamı üzerinden vergi ödeyecektir.

Bu açıklamaların ışığı altında diyebilirizki, yeniden değerlendirme bazı hallerde faydalı olmakla beraber, millî ekonomi bakımından zorunlu bir müessese değildir. Böyle olunca da müesseseyi bir zorunluk olarak değil, faydalı taraflarından yararlanacak bir konu olarak kabul etmek lâzımdır.

Yeniden değerlendirme müessesesi hakkında bizim vardığımız sonuç şu suretle özetlenebilir.

Yeniden değerlemeye imkân verecek hukukî ortam yaratılmaklı fakat bu müessese bütün işletmeler için zorunlu olmamalıdır. İşletmeler faydalı gördükleri takdirde bu yola gitmekte serbest bırakılmalıdır.

Diğer taraftan yeniden değerlendirme mutlak bir vergi mafiyesi sağlayan bir müessese şeklinde kabul edilmemeli, Vergi muafiyeti tanınması belli şartlara bağlamalıdır.